

Posudek vedoucího/oponenta¹ diplomové práce

Student/ka:	Kristýna Klepáčková
Název práce:	Kognitivní procesy ve výuce občanské výchovy na základní škole
Vedoucí:	Zbyněk Zicha
Oponent²:	Michaela Dvořáková

Diplomantka předkládá práci, jejímž cílem je na základě „sondy do výuky a rozhovorů s vyučujícími občanské výchovy zjistit, jak se v současnosti na základních školách vyučuje téma kognitivních procesů“. S využitím „tohoto výzkumu“ chce autorka navrhnout alteraci dvou výukových situací s metodami, které umožní téma vnímání a paměti efektivně a prakticky vyučovat.

Vzhledem k záměru považuji zvolenou strukturu práce za smysluplnou, jednotlivé části na sebe navazují, pomáhají nahlížet zvolené téma z různých teoretických perspektiv a následně sledovat způsob, jakým je reprezentováno v kurikulárních dokumentech. Zpracování sondy zaměřené na analýzu konkrétní výukové situace a analýzu zpracování tématu ve vybraných učebnicích považuji za dobré východisko pro návrh vlastních postupů.

Z formulace cílů práce je ale zřejmé, že si autorka nevyjasnila metodologická východiska. Sonda do výuky podpořená rozhovory s vyučujícími je velmi užitečným východiskem, ale nemůže v tomto provedení poskytnout obraz výuky tématu kognitivních procesů na základních školách. Taková sonda je smysluplná i ve své jedinečnosti bez nároku na zobecnění. Diplomantka střídavě používá označení výzkumná sonda a výzkum, ale v seznamu použité literatury není uveden žádný titul, který by ji do výzkumné metodologie uvedl. Tento nedostatek se projevuje v textu celé práce. Diplomantka v textu různě používá odborné termíny, kterým plně neporozuměla, např. slovní spojení na str. 36 „metodologického šetření analýzy učebnic“, vyjádření k metodologii na str. 43 „V rámci metodologie se budu zabývat výukou psychologie, konkrétně vnímáním a pamětí na základní škole.“ Otázkám zkoumání obsahu tématu v učebnicích a postupu práce ve výuce se bude posudek věnovat níže.

Hlavním tématem práce jsou poznávací procesy, které jsou v teoretické části představeny na základě učebnic, úvodů nebo přehledových prací. Ve 2. kapitole, jejíž záběr je široký, se jedná o postup přijatelný. Jako problematický jej hodnotím ve 3. kapitole věnované přímo kognitivním procesům.

¹ Nehodící se škrtněte.

² Pokud posudek vypracovává vedoucí práce, nevyplňovat.

Autorka zde parafrázuje a cituje převážně klasické učebnicové zdroje M. Vágnerovou, R. Atkinson, M. Nakonečného. Postrádám zde snahu o hlubší vhled na základě studia alespoň jedné monografie. Přesto diplomantka v rozhovorech s vyučujícími sleduje, zda ony s monografiemi pracují. Domnívám se tedy, že hlubší vhled do problematiky považuje za důležitý. Tento vhled by pomohl při promýšlení alterací výuky tak, aby navrhla i alterace konceptuální a nezaměřila se na alterace metodické uvnitř jednoho konceptuálního přístupu. Využití praktických ukázek z popularizační literatury nebo metodických příruček v teoretických kapitolách vnímám jako snahu o praktické uchopení problematiky vzhledem k didaktickému zaměření práce. Čtvrtá kapitole postupně definuje didaktiku, oborovou didaktiku a následně didaktiku psychologie. Pokud je práce určena odborné veřejnosti, považuji tento přehled spíše za formální, autorka nenabízí porovnání různých pojetí, nepojmenovává problémy těchto disciplín, ale řadí vedle sebe definice s odkazem vždy na jednu autoritu s poměrně rozsáhlými citacemi. Jistá nevyrovnanost ve zpracování teoretických východisek je patrná i ze struktury práce, kapitola 4 má jedinou podkapitolu 4.1 a ta má jedinou podkapitolu 4.1.1 věnovanou trénování paměti. Tento text podává přehled pomůcek pro trénování aktivit a opět předkládá poměrně rozsáhlé citace z jediného zdroje. Přes výše uvedenou výtku chápu záměr diplomantky čerpat především praktické podněty pro vlastní praxi. Jako významný přínos pro didaktiku psychologie hodnotím 5. kapitolu, která představuje funkční psychologickou gramotnost a porovnává ji s pojetím tematického okruhu Člověk jako jedinec Výchovy k občanství v RVP ZV. Systematicky a fundovaně z hlediska odborného obsahu i procesu výuky diplomantka analyzovala pojetí tématu v učebnicích Výchovy k občanství. Oceňuji i následné porovnání obou učebních textů s poukazem na různé důrazy a jejich důsledky pro výuku.

Kapitola 7 pojmenovaná Kvalitativní výzkum a rozhovory s vyučujícími je ukázkou problémů, které jsem popsala výše. Autorka nedefinuje výzkumný design, používá neobratně a často neadekvátně odborné termíny, definuje svou sondu jako kvalitativní, ale stanovuje hypotézu, kterou chce na základě čtyř rozhovorů potvrdit nebo vyvrátit. Tzv. hypotézy jsou spíše předpoklady diplomantky, se kterými k vedení rozhovorů přistupuje. Některé z nich se týkají banálních konstatování, kterým podle mého názoru není nutné věnovat speciální pozornost. Použití podrobného popisu každého rozhovoru zvláště v práci považuji za sporné. Autentické záznamy rozhovorů bývají obvykle k práci přikládány a v obsahu práce má být vlastní práce autorky s nimi, např. obsahová analýza a představení ukázek významných autentických výpovědí. Diplomantka rozhovory zhodnotila ve snaze popsat potvrzení nebo vyvrácení hypotéz, které v textu místy zaměňuje za otázky. Rozhovory s učiteli jsou v textu označeny jako přínosné, chybí zde ale vysvětlení, v čem tento přínos spočíval. Kvůli problematičnosti celého postupu nepovažuji za užitečné věnovat se vyhodnocení jeho dílčích kroků.

V osmé kapitole je popsána výuková situace, ve které diplomantka komentuje jednotlivé kroky vyučující a hodnotí jejich účinnost. Diplomantka se zde nevyhnula stereotypním označením problémů ohledně teoretického výkladu jako "sáhodlouhý výklad", zjednodušující dichotomii transmisivní a konstruktivistické výuky, konstruktivismus dokonce označuje jako didaktickou metodu. Za nejpřínosnější část práce považuji návrh dvou alterací postupu výuky. V návrh alterace diplomantka využila vlastní porozumění tématu spolu s porozuměním situaci žáků. Oceňuji propojení cílů výuky s konceptem funkční psychologické gramotnosti. Přestože návrh nenabízí konceptuální alteraci, cíle definované pomocí funkční psychologické gramotnosti a důrazu na seberozvoj žáka nabízejí pro výuku nové možnosti i z hlediska obsahu.

Vzhledem k tomu, že metodologie výzkumu není součástí pregraduální přípravy učitelů, je pochopitelné, že diplomantka není na výzkumnou práci připravena. Přestože ve své práci záměr provést výzkumnou sondu explicitně uvádí, nepokusila se metodologii výzkumu nastudovat a celou

část zpracovala intuitivně. Výsledek jednotlivých částí je proto rozkolísaný. Analýzu zpracování tématu v učebnicích považuji za zdařilou, zde se diplomantce podařilo vystihnout hlavní charakteristiky pojetí tématu a vzájemně je smysluplně porovnat. Převážně jako zdařilou považuji analýzu výukové situace, ve které se projevuje porozumění tématu spolu s citem pro žáky. I když v popisu této situace bych od absolventky učitelského studia očekávala větší jistotu při používání odborných termínů. Za nejproblematičtější považuji 7. kapitolu nazvanou Kvalitativní výzkum.

I přes výše uvedené nedostatky diplomantka dokázala navrhnout kvalitní alterace pozorované výuky. V návrzích je evidentní zájem diplomantky o konkrétní praktické činnosti, skrze které mají žáci rozvíjet funkční psychologickou gramotnost.

Vzhledem ke stavu poznání k dnešnímu dni nedokáže autork/ka posudku s jistotou stanovit, zda a v jaké míře byly při vypracování této závěrečné práce využity nástroje umělé inteligence.

Závěr: Závěrečná práce splňuje podmínky kladené na závěrečné práce v příslušném oboru.

Podněty k přemýšlení, **otázky do rozpravy:**

1. V 5. kapitole uvádíte, že jste zjistila, že „paměť není v plánu učiva ani v očekávaném výstupu vůbec zmíněna“ což považujete za problém. Tento komentář by mohl naznačovat jisté neporozumění koncepci kurikula. Vysvětlete význam očekávaných výstupů a roli témat učiva v koncepci RVP a na základě toho určete, proč a v rámci jakého očekávaného výstupu byste téma paměti začlenila.
2. Vysvětlete, v čem považujete výsledky rozhovorů s vyučujícími za inspiraci pro vlastní praxi?

V Praze 12. 5. 2023

.....
Michaela Dvořáková